

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сойко І. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0003-1502-6011

Кирилович О. Ф.

старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0002-4597-2546

У статті з'ясовано інноваційні технології у мовно-літературній освітній галузі початкової школи. Розглянуто поняття «інноваційна технологія навчання» та висвітлено педагогічні умови організації інноваційного навчання в початковій школі. Обґрунтовано використання інноваційних технологій як важливого чинника для розвитку пізнавальних здібностей учнів початкової школи. З'ясовано, що саме інноваційні технології відіграють важливу роль в освітньому процесі, бо організовано так, щоб усі молодші школярі брали участь і пізнавали, вони мають змогу розуміти й рефлексувати з того, що вже вміють. З'ясовано, що інноваційні технології справді відкривають нові можливості для розвитку особистості через реалізацію її пізнавальних інтересів і потреб. Організація ефективної комунікації в такому контексті стає важливою складовою, оскільки дає змогу забезпечити успішну взаємодію між учасниками процесу. Учасники процесу комунікації в інноваційному середовищі мають бути більш мобільними, оскільки технології надають можливість взаємодіяти в будь-який час і в будь-якому місці. Вони також повинні бути більш відкритими до нових ідей і поглядів, оскільки інноваційні рішення часто вимагають креативного підходу та прийняття новаторських рішень. Злагоджене поєднання інноваційних технологій і традиційних методів навчання створює оптимальну платформу для засвоєння навчального матеріалу в початковій школі. Представлено різноманіття інноваційних технологій навчання, яке дає вчителю можливість належним чином вибрати методи, спеціально підходящі для конкретної теми, а також адаптувати їх до рівня знань учнів у класі. Досліджено переваги інноваційних технологій навчання, які передбачають можливість виконання більшого обсягу роботи за той самий проміжок часу, а також досягнення високої ефективності у засвоєнні матеріалу й формуванні вмінь, інноваційні технології навчання сприяють розвитку навчальної діяльності, у тому числі плануванню, рефлексії, самоконтролю та взаємоконтролю. Вони також сприяють формуванню мотивації для навчання, створенню гуманних стосунків між дітьми, а також розвивають навички співпраці й колективної роботи. З'ясовано, що внаслідок оптимального використання різних інноваційних технологій навчання змінюються позиції вчителя й учнів в освітньому процесі.

Ключові слова: інноваційне навчання, інноваційні технології, інноваційні методи, початкова школа, молодші школярі.

Soiko I. M., Kyrylovych O. F. Introduction of innovative technologies in to linguistic and literary educational sphere of Primary School

The article explains innovative technologies in the linguistic and literary field of primary school education. The concept of "innovative learning technology" is considered and the pedagogical conditions for organizing innovative learning in elementary school are highlighted. The usage of innovative technologies as an important factor for the development of cognitive abilities of primary school students is substantiated. It was found that innovative technologies play an important role in the educational process, because it is organized so that all younger schoolchildren participate and learn, they have the opportunity to understand and reflect on what they already know. The innovative technologies really open up new opportunities for the development

of the personality through the realization of his cognitive interests and needs. The organization of effective communication in such a context becomes an important component, as it allows to ensure successful interaction between the participants of the process. Participants of the communication process in an innovative environment should be more mobile, as technologies provide the opportunity to interact at any time and in any place. They also need to be more open to new ideas and perspectives, as innovative solutions often require a creative approach and innovative decision-making. A harmonious combination of innovative technologies and traditional teaching methods creates an optimal platform for mastering educational material at primary school. A variety of innovative teaching technologies is presented, and it gives the teacher the opportunity to properly choose methods specially suitable for a specific topic, as well as to adapt them to the level of students' knowledge in the classroom. The author investigated advantages of innovative learning technologies, which include the possibility of performing a larger amount of work in the same period of time, as well as achieving high efficiency in learning the material and forming skills and abilities, innovative learning technologies contribute to the development of educational activities, including planning, reflection, self-control and mutual control. They also contribute to the formation of motivation for learning, help to create humane relationships among children, and also develop the skills of cooperation and teamwork. It was found that as a result of the optimal using various innovative learning technologies, the positions of the teacher and students in the educational process are changed.

Key words: innovative education, innovative technologies, innovative methods, primary school, younger students.

Актуальність цієї проблеми визначається переважаючим напрямом у сучасному розвитку освіти, що передбачає підготовку освічених особистостей, кваліфікованих фахівців, які здатні до творчої праці, професійного розвитку та впровадження сучасних технологій. Бажання постійно вдосконалювати освітній процес обумовило виникнення нових і вдосконалення кращих інноваційних технологій, які використовувалися до цього часу.

Школа створила умови для вчителя вибрати інноваційні технології, спрямовані на всебічний розвиток і формування творчої особистості учнів. Важливо підкреслити, що формування творчої особистості учнів нерозривно пов'язане з творчістю вчителя.

Тож учителю потрібно мати компетентність і бути особистістю, яка здатна ефективно організувати освітній процес. Оскільки головною метою є стимулювання та підтримка прагнень дітей до знань, це вимагає від педагогічного колективу пошуку нових шляхів підвищення інтересу учнів до навчання. Це можна зробити за допомогою різноманітних інновацій, які розширюють зміст, форми та методи навчання.

Дослідження і впровадження в освітній процес інноваційних технологій – це проблемне питання, на яке спрямована увага багатьох дослідників, серед них З. Абасов, Л. Буркова, Л. Даниленко, О. Козлова, О. Остапчук та ін. Ці роботи свідчать про те, що науково-

педагогічна думка поступово йде шляхом розробки та стимулювання розвитку освіти. Однак поки що залишаються недостатньо розробленими інноваційні технології в освітньому процесі, які б відповідали сучасним потребам освіти.

Метою нашої статті є дослідження інноваційних технологій у мовно-літературній освітній галузі початкової школи.

Одним із шляхів підвищення пізнавального інтересу учнів до вивчення української мови та літератури в початковій школі є використання інноваційних технологій у навчанні. Застосування на практиці інноваційних методологічних підходів дають можливість учителям початкової школи впроваджувати й удосконалювати нові методи роботи, підвищити ефективність освітнього процесу та рівень знань учнів. Якісна мовно-літературна підготовка учнів неможлива без використання інноваційних технологій.

Інноваційне навчання не обмежується простим застосуванням окремих методів, воно передбачає перегляд усього процесу засвоєння знань і створення нового підходу до навчання. Цей перегляд передбачає переосмислення системи мети та завдань: аналіз змістової сторони освітнього процесу, розробку інноваційних технологій для представлення матеріалу й опрацювання інформації, а також вибір і застосування різноманітних методів, прийомів, засобів та форм навчання.

Інноваційне навчання є динамічним процесом, що охоплює емоційну сферу тих, хто навчається, і активно стимулює їх інтелектуальні та вольові здібності. Воно сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета, самоосвіти та розвитку активної, творчої і гармонійно розвиненої особистості.

Дослідження свідчать про те, що інноваційні підходи є важливим засобом подолання формалізму в освітньому процесі. Однією з основних особливостей навчально-пізнавальної діяльності в інноваційному навчанні є тип оволодіння знаннями, що передбачає створення умов для активної участі учнів у творчій, самостійній діяльності, а саме:

- типом навчальної діяльності, де спостереження та практична дія виявляють більшу вагу, ніж просте слухання, або супроводжують його, є активне дослідницьке навчання;

- логічний пізнавальний процес, де індуктивний метод, що базується на спостереженні й експериментах, виявляється більш ефективним, ніж дедуктивний метод;

- особливості психології пізнавального процесу, де важливий аналіз через синтез, використання асоціативних та евристичних механізмів, а також взаємозв'язок між інтуїтивним і логічним мисленням;

- розуміння джерел знань, де важливим є користування образами та наочністю як засобами передачі та сприйняття інформації.

Так, узагальнюючи сказане, можна зазначити, що впровадження інноваційних технологій зробить свій внесок в організацію освітнього процесу початкової школи.

Прийняття відповідних нормативних актів на рівні держави, таких як закони «Про інноваційну діяльність» [4] і «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [5], є закономірним. Ці закони визначають механізми впровадження інноваційної діяльності в суспільство й орієнтують його на інноваційний розвиток. Вони передбачають створення відповідних умов для оновлення, подальшого розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, відродження духовності й інтелекту держави, а також формування інноваційної культури нації.

Поняття «інноваційне навчання», згідно з працею О. Козлової, описує новий тип

організації освітнього процесу, що «орієнтується на створення готовності особистості до швидко зростаючих змін у суспільстві, готовності до невизначеного майбутнього через розвиток здібностей до творчості, до різноманітних форм мислення, а також до здатності до співпраці з іншими людьми» [6, с. 240].

Так, можемо зробити висновок, що в педагогіці інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті. Це стосується не лише змісту, методів, прийомів і форм навчання та виховання особистості (методик і технологій), але й змісту і форм організації управління освітньою системою, засобів навчання та виховання, а також підходів до соціальних послуг в освіті. Це суттєво підвищує якість, ефективність і результативність освітнього процесу.

У педагогічних працях вітчизняних науковців з аналізованої проблеми часто можна спостерігати синонімічне вживання термінів «новація» та «інновація». Наприклад, Л. Буркова у своїх роботах щодо інноваційних процесів зазначає: «Розробка і впровадження освітніх інновацій не ставить самоціллю створювати нове заради нового. Новація, в кінцевому рахунку, має підпорядковуватися головній меті освіти, інакше немає сенсу її застосовувати» [2, с. 12].

Дослідник О. Остапчук стверджує, що для кращого розуміння особливостей інноваційних педагогічних систем слід порівнювати їх з консервативними. Інноваційні системи базуються на феномені креативності, тоді як консервативні за своїм характером є авторитарними. Найімовірніше, автор розроблення вважає, що в сучасності слід говорити про існування освітніх систем як «інноваційних систем змінного типу, тобто систем, що виявляють то авторитарні, то креативні якості» [7, с. 6].

На думку Д. Алфімова, «основною характеристикою інноваційної освітньої системи є її прагнення до реалізації завдань з навчання і виховання особистості, яка потрібна сучасній соціально-економічній системі. Саме це коректує мету освіти і виховання, зміст її реалізації, зміну цінностей, технологічне забезпечення навчально-виховного процесу» [1, с. 159].

«Інноваційна освітня технологія» – це важливе поняття в теорії інноваційної педагогічної діяльності. Воно описує сукупність форм,

методів і засобів навчання, виховання й управління, що об'єднуються з метою поліпшення мотивації учнів до навчального процесу. Це означає вибір конкретних дій педагога з учнями, які значно покращують стимулювання інтересів учнів до навчання [3, с. 71].

Виходячи з визначень «інновація в освіті», «інновація в навчанні» та «інноваційна освітня технологія», можемо розглядати їх як взаємопов'язані елементи, що характеризуються новизною. Інноваційна освітня технологія, що передбачає застосування новаторських методів і засобів навчання, сприяє підвищенню якості й ефективності освітнього процесу. Такий підхід дає змогу створити стимулююче середовище для учнів і вчителів, сприяючи активному залученню до освітнього процесу та досягненню більш високих результатів.

Особливості поширення інновацій в освіті можуть бути різними, і дослідниця О. Остапчук вказує на деякі типові утруднення в цьому процесі, серед яких можна виділити такі:

- забезпечити гармонійне поєднання наукового знання з власним досвідом, орієнтуючись на об'єктивні принципи новацій і власні педагогічні підходи;

- нові ідеї важко формалізувати, оскільки педагогічний досвід побудований на складних індивідуальних процесах, які не завжди можна описати словами чи конкретними методами;

- педагогічний досвід та інновації є багатогранними, тому важливо враховувати різні аспекти й перспективи під час їх впровадження;

- практичний досвід педагогів може бути більш цінним, ніж передана інформація про інновації, тому важливо активно використовувати педагогічний досвід у впровадженні новацій;

- упровадження інновацій залежить не лише від самої ідеї, але й від умов, у яких вона втілюється. Педагог повинен враховувати ці умови для ефективного перейняття інновацій [7, с. 6–7].

Школа, щоб бути дійсно ефективною, має стати не лише місцем підготовки до майбутнього, але й простором для самого життя. Інноваційні технології навчання надають широкі можливості для цього. Використання парних, групових і колективних форм діяль-

ності допомагає створити атмосферу, у якій учні можуть відчувати себе активними учасниками процесу навчання. Це сприяє розвитку комунікативних, співпраці, креативності та критичного мислення – навичок, які потрібні в сучасному житті. Такий підхід допомагає зробити навчання цікавим і захоплюючим, а школу – дійсною лабораторією життя.

Інноваційне навчання справді засноване на активній міжособистісній взаємодії між вчителем і учнем. Ця взаємодія ґрунтується на здатності людини емпатизувати з іншими, уявляти ситуації з їхнього боку й адаптувати свої дії відповідно до потреб співрозмовника або групи. Цей підхід створює більш ефективну співпрацю та взаєморозуміння, сприяє розвитку креативності та самостійності учнів, оскільки вони стають активними учасниками освітнього процесу, а не просто його приймачами.

Використання цих технологій у навчанні надає учням безліч можливостей:

- аналізувати навчальну інформацію і творчо підходити до її засвоєння, розвиваючи критичне мислення й уміння генерувати нові ідеї;

- учитися слухати інших, поважати альтернативні погляди, що сприяє розвитку комунікативних навичок;

- моделювати й розв'язувати різноманітні пізнавальні, життєві та соціальні ситуації, що збагачує їхній досвід і розвиває критичне мислення;

- здатність будувати конструктивні відносини в групі, розв'язувати конфлікти та шукати компроміси, що важливо для розвитку спільної діяльності;

- розвивати навички проектної роботи, самостійної творчої діяльності та виконувати завдання, які сприяють їхньому особистісному розвитку.

Упровадження інноваційних технологій в освітній процес дійсно потребує певних змін і підготовки як учнів, так і вчителів. Поступове впровадження інноваційних підходів дає змогу уникнути стресу та забезпечити плавний перехід до нової моделі навчання.

Підхід до використання інтерактивних вправ є дуже розумним і ефективним. Важливо враховувати, що якість навчання

залежить не від кількості вправ, а від їхньої якості та відповідності навчальним цілям:

1. Вибирайте вправи, які найбільш ефективно допоможуть учням засвоїти тему. Вони повинні бути спрямовані на досягнення конкретних навчальних цілей.

2. Відводьте достатньо часу для уважного розгляду завдань учнями. Це дасть їм змогу глибше зрозуміти матеріал і виконати завдання якісно.

3. Після виконання вправи проведіть обговорення результатів. Запитайте учнів про їх думки, спостереження та висновки. Це сприятиме узагальненню отриманих знань і поглибленню їх розуміння теми.

4. Спробуйте використовувати різноманітні види інтерактивних вправ, такі як дискусії, групові завдання, рольові ігри тощо. Це зробить навчальний процес цікавішим і збагатить досвід учнів.

5. Запитайте учнів про їхнє враження від вправи та їхнє розуміння теми. Це дасть вам змогу оцінити ефективність вправи та врахувати їхні відгуки під час підготовки наступних занять.

Розглянемо деякі інноваційні методи навчання, використання яких може зробити навчання цікавішим та ефективнішим для учнів, а саме «Асоціативний куш», метод «Карусель», «Займи позицію», «Мозковий штурм», гра «Так – ні» та багато ін.

Метод «Побудова асоціативного куща» – це чудовий спосіб активізувати й розвивати асоціативне мислення учнів. Він дає змогу створити атмосферу відкритості та співпраці в класі. Тут декілька переваг цього методу:

- учні можуть вільно висловлювати свої думки й асоціації, що сприяє розвитку їх творчих здібностей;

- потрібно створювати атмосферу співпраці та спільної діяльності, оскільки кожен учень вносить свій внесок у побудову «куща»;

- взаємодія учнів і спільне обговорення допомагають краще зрозуміти та запам'ятати навчальний матеріал;

- учні повинні аналізувати слово та розгортати асоціації, що сприяє розвитку їх аналітичного мислення.

Метод може бути використаний на будь-якому етапі уроку, включно з активізацією,

основною частиною та підсумком, і може використовуватися як засіб перевірки знань. Загалом метод «Побудова асоціативного куща» допомагає створити цікаву та взаємодієву навчальну атмосферу, що сприяє успішному засвоєнню матеріалу та розвитку ключових навчальних навичок учнів.

Процес упровадження групової роботи для навчання молодших школярів рекомендується розпочати з поетапного застосування методики.

На першому етапі привчаємо дітей до співпраці у фронтальній навчальній діяльності, використовуючи такі прийоми:

- а) учень самостійно призначає «вчителя» для оцінювання своїх відповідей;

- б) у разі виникнення труднощів під час відповіді учень сам викликає собі помічника;

- в) введення безсловесних засобів спілкування: використання позначок «+» (згоден), «-» (не згоден), «!» (хочу додати), «?» (не зрозумів); використання жестів і міміки;

- г) використання дидактичних ігор, спрямованих на розвиток уміння слухати;

- г) після кожної групової роботи обов'язково проводиться обговорення успіхів виконаної діяльності з учнями.

Коли учні освоюють прийоми та правила колективної співпраці, вони стають готовими працювати у складі малої групи.

На другому етапі відбувається систематичне використання педагогічних методів, які наочно та практично демонструють важливість співпраці для досягнення найкращих результатів:

- залучення батьків учнів: батьки можуть поділитися власним досвідом та історіями, як вони застосовують знання в повсякденному житті або на роботі. Це робить навчання більш живим і реальним для учнів;

- розглядання успішних конкурсів, вікторин, учнівських свят та інших подій сприяє підтримці й підвищенню мотивації учнів;

- учні можуть працювати в парах або невеликих групах для вирішення завдань, що сприяє розвитку спільної роботи та взаємодопомоги;

- поступове ускладнення завдань стимулює учнів до розвитку творчості та проблемного мислення, а також сприяє залученню до співпраці.

Систематичність у впровадженні спільної діяльності в малих групах є ключем до успіху. Поступове залучення дітей до цієї форми роботи дає їм змогу поступово засвоювати навички співпраці, комунікації та взаємодії з однолітками. Такий підхід передбачає систематичне введення нових методів і прийомів, що допомагає учням поступово адаптуватися до спільної роботи в групах.

Використання «Мозкового штурму» у 3-му класі під час вивчення теми: «Будова слова» – це чудовий метод активізації знань та сприяє розвитку різних навичок учнів. Ось деякі питання, які можна запропонувати для «Мозкового штурму»:

- Що таке основа слова?
- Які частини може мати основа?
- Які префікси ви знаєте і як вони впливають на значення слова?
- Як ви можете розібрати слово на складові частини за будовою?

Різноманітність ролей учнів у груповій роботі дійсно має значний педагогічний потенціал і сприяє їхньому розвитку та навчанню. Ось короткий опис кожної з них:

– *партнери, що вчать ся співробітництва*: учасники групи в цій ролі навчаються працювати разом, розвивати навички комунікації та взаємодопомоги, вирішувати завдання колективно;

– *учасники, які шукають альтернативне рішення проблеми*: учні стимулюють творче мислення та пошук інноваційних шляхів вирішення завдань, розвиваючи креативність і вміння думати нестандартно;

– *мислителі, що аналізують взаємозв'язки між явищами*: учні розуміють та аналізують взаємозв'язки між різними аспектами матеріалу, розвиваючи свої аналітичні й логічні здібності;

– *співрозмовники, що вміють активно слухати та підтримувати розмову*: учні виявляють уважність до думок інших, стимулюють діалог і досягнення консенсусу, розвиваючи навички спілкування та співпраці;

– *експерти, що аналізують проблему*: учні досліджують та аналізують питання з поглибленою експертизою, розвиваючи навички критичного мислення та аргументації;

– *друзі, які піклуються один про одного, допомагають, довіряють*: учні сприяють під-

тримці та допомозі один одному, створюють атмосферу довіри і співробітництва в групі.

Метод «Займи позицію» є чудовим інструментом для розвитку критичного мислення та навичок аргументації учнів. Він сприяє виявленню різноманітних поглядів на проблему й розвиває навички обговорення. Ось як він може бути застосований у класі:

– учні розділяються на групи, кожна з яких отримує початок легенди або історії для доповнення;

– учні мають вільність у виборі, як закінчити легенду, що сприяє розвитку їхньої творчості й уяви;

– представники кожної групи зачитують результати своєї роботи перед класом; учні мають можливість вільно висловити свою думку та вибрати найкращу версію легенди, використовуючи свої аргументи;

– після вибору легенди учні можуть виступити в ролі журналістів, щоб дізнатися, чому інші учні вибрали цю версію та які аргументи їх переконали.

Так, різноманітність інноваційних технологій в освітньому процесі вимагає від учителів уважного відбору й компетентного використання їх в мовно-літературній освітній галузі початкової школи. Інноваційна діяльність в освіті вимагає від учителів високого рівня педагогічної творчості. Учителю потрібно мати глибокі знання про педагогічні технології, бути відкритим до впровадження новацій, а також мати здатність до креативного мислення й пошуку нестандартних рішень. Важливо також вміти адаптувати нові методи до конкретних умов і потреб учнів, а також постійно вдосконалювати свої професійні навички.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зробити висновок, що сучасне освітнє середовище постійно змінюється і педагоги повинні адаптуватися до цих змін, постійно вдосконалювати свої методи та підходи. Використання новітніх технологій, інтерактивних методів навчання та інших інноваційних засобів допомагає зробити навчання більш цікавим, ефективним і захопливим для учнів.

Розробка й використання нових форм, методів і засобів на уроках в початковій школі

вимагає від учителя не лише технічних навичок, а й глибокого розуміння психологічних і педагогічних аспектів навчання. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та створювати навчальне середовище, яке сприяє їхньому розвитку й успіху.

Використання інноваційних технологій у навчанні не лише сприяє створенню сприятливої атмосфери на уроку, але й дає змогу реалізувати основні принципи особистісно-орієнтованого навчання. Це означає, що учні виступають активними учасниками освітнього процесу.

Застосування інноваційних технологій у мовно-літературній освітній галузі дає змогу створити навчальне середовище, яке сприяє всебічному розвитку учнів. Це допомагає їм розвивати не лише навички читання та письма, але й світогляд, критичне мислення, творчість, аналітичні здібності й інші важливі компетенції.

Крім того, використання інноваційних технологій дає змогу індивідуалізувати навчання, враховуючи потреби кожного учня. Завдяки цьому кожен учень має можливість розвиватися відповідно до своїх індивідуальних можливостей та інтересів.

Список використаних джерел

1. Алфімов Д. В. Інноваційна освітня система: шляхи відродження. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* : зб. наук. пр. Київ : Логос, 2000. С. 158–160.
2. Буркова Л. В. Класифікація педагогічних інновацій як елемент механізму управління інноваційним процесом в освіті. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* : зб. наук. пр. Київ : Логос, 2000. С. 231–238.
3. Даниленко Л. І. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. № 3. С. 70–74.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2022).
5. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.2022).
6. Козлова О. І. Основні стратегії педагогічного впливу при традиційному та інноваційному підходах до навчання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* : зб. наук. пр. Київ : Логос, 2000. С. 239–245.
7. Остапчук О. Є. Інноваційні процеси в освіті: пошук істини триває. *Підручник для директора*. 2003. № 4. С. 3–8.

References

1. Alifimov, D. V. (2000). Innovatsiina osvitiina systema: shliakhy vidrodzhennia [Innovative educational system: ways of revival]. *Pedahohicvnyi innovatsii: idei, realii, perspektivy*: zb.nauk.pr. Kyiv: Lohos. P. 158–160 [in Ukrainian].
2. Burkova, L. V. (2000). Klassifikatsiia pedahohichnykh innovatsii iak element mehanizmu upravlinnia innovatsiinym priotsesom v osviti [Classification of pedagogical innovations as an element of the management mechanism of the innovation process in education]. *Pedahohicvnyi innovatsii: idei, realii, perspektivy*. Kyiv: Lohos. P. 231–238 [in Ukrainian].
3. Danylenko, L. I. (2003). Upravlinnia priotsesom zdiisnennia innovatsiinoi diialnosti v systemi zahalnoi serednioi osvity [Management of the process of implementation of innovative activities in the system of general secondary education]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*. № 3. P. 70–74 [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. Zakon Ukrainy “Pro innovatsiinu diialnist” [Law of Ukraine “On Innovative Activity”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine. Zakon Ukrainy “Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini” [Law of Ukraine “On Priority Areas of Innovative Activity in Ukraine”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Kozlova, O. I. (2000). Osnovni stratehii pedahohichnoho vplyvu pry tradytsiinomu ta innovatsiinomu pidkhodakh do navchannia [The main strategies of pedagogical influence with traditional and innovative approaches to education]. *Pedahohicvnyi innovatsii: idei, realii, perspektivy*: zb.nauk.pr. Kyiv: Lohos. P. 239–245 [in Ukrainian].
7. Ostapchuk, O. Ye. (2003). Innovatsiini protsesy v osviti: poshuk istyny tryvaie [Innovative processes in education: the search for truth continues]. *Pidruchnyk dlia dyrektora*. № 4. P. 3–8 [in Ukrainian].